

RECENZE

Dostojevskij pro čtenáře

Červeňák, A.: Tajomstvo Dostojevského. F. M. Dostojevskij v recepcii. Ustav jazykovej a literárnej komunikácie pedagogickej fakulty, Štúdie 9, Nitra 1991, 139 str.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij je ve svete považovan za najväčšieho ruského spisovateľa všetch dob, i když byl objeňovan veľmi zvolna, dávno po svých vrstevníkoch Lvu Tolstém a Ivanu Turgeněvovi. Bachtinův "mnohohlasý" román ukázal Dostojevského opät z jiné stránky a nezdá se, že by tím byl počet jeho "tváří" vyčerpán. K četbě Dostojevského pristupujú síce často, ale vždy s bázní, s posvätnou hrůzou. Proto jsou mi blízka slova A. Červeňáka na počátku jeho publikace: "Takmer tridsať rokov ma prenasledujú strašidelné sny hrđinov Dostojevského románov. Spomeňte si napríklad na sen Raskolníkova z románu Zločin a trest: opitý mužik bije v akejsi tupej, beznádejnej zlobe vychudnutú mrcinu po očiach a on, malý chlapec, zúfalo plače a ťahá mužika za ruku - a potom ten strašný, vyčítavý pohľad mŕtveho konského oka..." Alebo sen Mítu Karamazova z románu Bratia Karamazovci: ženy s vpadnutými prsiami stoja na pohorenisku, držia vyhladovelé deti, ktoré plačú a vystierajú kamsi do neznáma rúčky a on, zhyralec a bohém, sa nechápavo pýta drožkára, prečo je spálenisko, prečo plačú deti, prečo, prečo..." Francouzský dostoj-

jevskolog J. Cateau spojil Dostojevského s niekoľikami řadami autorů, mezi jinými se Shakespearom. Při čtení Shakespeara mám někdy podobný pocit jako při četbě Dostojevského: je to uchvatné, ale zároveň příliš jednoduché, hrubé, snad misty i primitivní, a dovedu pochopit, jak to vše muselo dráždit perfekcionistu Tolstého, autora pamfletu o anglickém dramatikovi a básnikovi. Tolstého útok na Shakespeara, zejména na Krále Leara, byl polemicky komentován Georgem Orwellem. Snad i v tom spočívá záhada "velkého hřišnika". V 70. letech vydal Ladislav Zadražil svazek s názvem Záhadný Gogol, který následoval po Legendě o velikém hřišnikovi (1972), výboru zajímavých materiálů o Dostojevském. V 60. letech, kdy u nás vznikala nová díla o tomto ruském autorovi (například Parolkovo), zařadil se mezi dostojevskology slovenský rusista Andrej Červeňák (roč. 1932). Práci dopsal roku 1969, ale nemohla už vyjít - opravená verze vychází teprve nyní. Univerzitní profesor Červeňák, který dnes vede nitranskou rusistiku, se tak zařadil mezi autory "komunikativních" studií, kteří už proslulé řadii publikovali (F. Miko, J. Kopál, A. Popo-

vič, J. Vaňko, P. Liba). A. Červeňák se s tématem Dostojevského střetl docela nedávno v antropologicky pojaté knize *Člověk v literatuře* (Dostojevskij a súčasná literárna veda) z roku 1986. Tentokrát se na "tajemství" Dostojevského podíval ze sociologického, duchovního (náboženského) a psychologického úhlu. Je fascinující, kolik různých, většinou protikladných charakteristik se ve vztahu k Dostojevskému zrodilo: zastánce ponižených a uražených (Dobroljubov), krutý talent (Michajlovskij), prorok ruské revoluce (Merežkovskij), nemocné svědomí Ruska (Gorkij), pěvec svobody (Berdajev), pěvec zahnívajícího měšťanstva (Pereverzev), stoupenec feudalismu (Jermilov), humanista (Fridlender), záhadné monstrum (Melchior de Vogué, autor Ruského románu), mystik (Hennequin), reprezentant oidipovského komplexu (Freud), křesťan (Masaryk) atd. - uvádí autor v úvodu. Začíná analýzou společenské krize Ruska z zrušení nevolnictví: autokratický systém se hroutil, zbití dačeni rolníci zaplavovali velkoměsta, Rusko neúhybně směřuje ke zvratu. Slovo revoluce je v literatuře jedno z nejfrekventovanějších, visí doslova ve vzduchu... Sociální citění je pro Dostojevského typické: ponižování a urážení bylo součástí jeho života od raného mládí, kdy se musel dívat na nemocniční dvůr plný trpících lidí. Ostatně vztah křesťanství a socialismu ho nepřestával vzrušovat a dráždit. Dostojevskij se podle A. Červeňáka liší od typicky náboženských spisovatelů tím, že ho zajímá především antropologická stránka

byti (Kristus byl pro něho výjimečným člověkem). Právě zde se domnívám, že Dostojevskij jako nábožensky spisovatel je přece jen jedna z jeho podstatných tváří: právě tu je v kladení "prokletých" otázek nejajilnější (vzpomeňme například otázku nesmrtelnosti světce či Legendu o Velikém inkvizitorovi z bratří Karamazovových). Křesťanství vztáhl Dostojevskij k celému ruskému národu.

A. Červeňák pojal Dostojevského jako z několika stran, zajímavě, zaujaté, ale přitom velmi věcné, střízlivé, nesenzačné - to se týká zejména partií o analýze podvědomí (Freudova stat Dostojevskij a otcovražda). Autor vystihl "tajemství" východoslovanského spisovatele z pozice čtenáře (Dostojevskij v recepcii). Je to originální průvodce po díle Dostojevského, po odborné literatuře i po palčivých problémech světové kultury, myšlení, filozofie a politiky. "Čas pracuje pro Dostojevského", tvrdí A. Červeňák. A my souhlasíme, ale v leccems bychom si přáli nesouhlasit, neboť Dostojevskij byl především básníkem lidského, společenského a vesměrného chaosu, popisovatelem hrůz byti, nočních múr a přízraků skrytých na dně duše. Ale je tu i velká katarze následující po každém otresu a v ní naděje. Zvládnout veškerou literaturu o Dostojevském je dnes nad lidské síly. A. Červeňák se zmiňuje jen o těch studiích, které souvisejí s jeho výkladem a tematikou. Přesto bych mezi jména, jako Merežkovskij, Steinberg, Golosovker, Rozanov, Bursov, Freud, Grossman, Engelgardt, Bachtin, Masaryk či Kašinová, uvítal už zmíněného

J. Catteaua, autora snad nejlepší a nejrepresentativnější monografie *La création littéraire chez Dostoïevski* (1978). Nikoli náhodou řekl A. Einstein, že Dostojevskij mu dal víc než kterýkoli myslitel. Slovenský rusista v knize, jež se důstojně za-

řadí do badání o tomto spisovatelvi, ukazuje romanopisce jako svrchované moderního autora, který nás i v budoucnu může ještě překvapivě oslovit. I v tom je tajemství Dostojevského, které budou luštit další generace.

Ivo Pospíšil

Sborník prací filozofické fakulty Ostravské univerzity. Jazyk, literatura, umění. Řada D-29, svazek 131. Sfinga, Ostravská univerzita 1992, 128 s.

Nejnovější filologicko-uměnovědný sborník filozofické fakulty nové severomoravské univerzity (dosud Sborník prací Pedagogické fakulty v Ostravě) obsahuje celkem 12 tématy, rozsahem i kvalitou různorodých příspěvků. Kromě úvodního medailonu, věnovaného 75. výročí narození ostravského bohémisty Prof. PhDr. Aloise Knopa, CSc., nynějšího vedoucího katedry českého jazyka s didaktikou na Pedagogické fakultě v Ostravě, zde čtenář nalezne tři studie jazykovědné a po čtyřech statických literárněvědných a muzikologických.

Ostravská lingvistika je ve sborníku poměrně skromně reprezentována pracemi rusistů Blaženy Rudincové a Mojmiry Vavřečky a bohémistky Dany Davidové, jejíž regionální studie *Variantsní tvary adjektiv v mluvě střední generace města Havířova* tento jazykovědný oddíl otevírá. V materiálově bohaté studii, založené na vlastním terénním výzkumu a navazující na své dřívější práce s touto tematikou, autorka hodnotí hláskové a morfoložické variantní jevy v deklinaci složených

adjektiv, projevující se v běžné mluveném jazyce mluvčích slezského původu. Přehledná, detailní a zasvěcená analýza sledovaných jevů vyústuje v závěr, že v běžné mluveném jazyce městského osídlení poměrně rychle ustupují prvky příznakové, zejména nářeční. Běžná mluva pak ve svém průměru směřuje k využívání prvků hovorové češtiny spisovné.

Také článek B. Rudincové *Ustálená analytická slovesné jmenná spojení v ruském a českém jazyce* navazuje tematicky na práce, které autorka publikovala již dříve, a podle jejích vlastních slov "je jistým shrnutím dosavadních výsledků analýzy zkoumané jednotky z konfrontačního hlediska rusko-českého." Nutno říci, že problematika slovesné jmenných spojení typu *оказать влияние, обрaмить внимание, брать под защиту* apod. byla v naší zahraniční rusistice mnohokrát zpracována (několikrát i z hlediska konfrontačního), takže je velmi obtížné přinést v této materiálově málo proměnlivé oblasti jazyka nějaké zásadně nové poznatky.